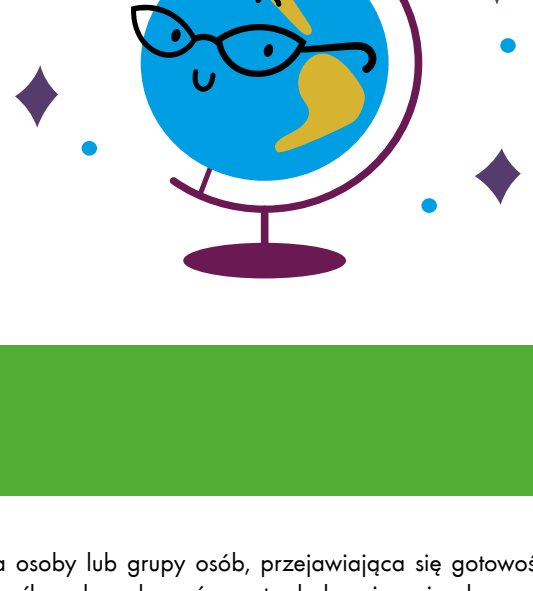

Publikacja ta przeznaczona jest dla nauczycieli/ek i edukatorów/ek jako wsparcie w sytuacji, gdy kojarzmy podstawowe pojęcia z edukacji globalnej, ale nie na tyle, by je jasno wytłumaczyć, kiedy zostaniemy o nie zapytani. Są wśród nich określenia ogólne, takie jak: kolonializm, dyskryminacja, rasizm, stereotypy i uprzedzenia, a także terminy specjalistyczne: edukacja globalna, globalna północ, globalne Południe, pomoc humanitarna i pomoc rozwojowa. Poręczny format ulotki zaprojektowany został z myślą o kalendarzach, biurkach i stołach w pokojach nauczycielskich.

STEREOTYP → UPRZEDZENIE → DYSKRYMINACJA

Stereotyp to myślenie w sposób nadmiernie uproszczony i uogólniający na temat osoby lub grupy osób. Myślenie to nie jest oparte na faktach, tylko na sądach i opiniach, których nauczycielny się w procesie socjalizacji (edukacji i wychowania) lub uogólnieniach, uproszczeniach i tendencyjnej selekcji informacji. Wszyscy mamy stereotypy – to automatyczny i bezrefleksyjny mechanizm porządkowania świata, który ułatwia nam ustanowienie własnego „ja” (przez odróżnienie go od innych). Sama świadomość tego, że mamy stereotypy, nie powinna służyć nam jako usprawiedliwienie swojej bierności w ich zwalczaniu. Świadomość ta jest jednak punktem wyjścia do tego, aby w pełni świadomie budować pełniejszy obraz świata. Kiedy posługujemy się stereotypami, robimy pierwszy krok do dyskryminacji.

Uprzedzenie to wynikająca ze stereotypu i wyuczonych przekonań nieprzychylna, negatywna, agresywna postawa czy

ocena osoby lub grupy osób, przejawiająca się gotowością do określonych zachowań, często dyskryminacyjnych.

Uprzedzenie = stereotyp + negatywne emocje

Dyskryminacja to krzywdzące zachowanie, polegające na wykluczeniu czy pęgnieniu stereotypizowanej osoby lub grupy osób z powodu przynależności grupowej, czy też zróżnicowaniu lub utrudnianiu jej z tej przyczyny dostępu do dóbr. Dyskryminacja pojawia się wtedy, gdy do stereotypu i uprzedzenia dodamy czynnik władzy (np. w szkole, w pracy, w przestrzeni politycznej), której zadaniem jest utrzymanie uprzywilejowanej pozycji grupy dyskryminującej (swoich) nad grupą dyskryminowaną (obcych). Dyskryminacja ogranicza lub uniemożliwia tym drugiemu dostęp do zasobów, praw i wolności.

Dyskryminacja = uprzedzenie + władza

Rozróżniamy trzy poziomy dyskryminacji:

Indywidualna - zachowania pomiędzy pojedynczymi osobami, np. w klasie jest osoba o odmiennym wyglądzie, która jest wyśmiewana i której nikt z uczniów i nauczyciela nie zaprasza do wspólnych zabaw i gier.

Instytucjonalna - ustalenia (formalne i nieformalne) pomiędzy grupami, instytucjami, organizacjami, które ustanawiają jakieś osoby lub grupy w gorszej sytuacji, np. dyskryminacja kobiet na rynku pracy ze względu na urlop macierzyński.

Strukturalna - wynik systemu prawnego, społecznego, gospodarczego lub politycznego, w którym osoba lub grupa ma ograniczony dostęp do pewnych zasobów i praw, przez co jest społecznie wykluczona/zepchnięta na margines, np. rasizm.

W języku istnieje także termin „**pozytywna dyskryminacja**” – to pozorne przesrane formułowanie oznacza strategię i polityki zmierzające do wyrównania szans określonych grup dyskryminowanych - np. parytet kobiet na listach wyborczych lub dodatkowe punkty podczas rekrutacji do szkoły za pochodzenie z małej miejscowości.

JA > INNI

RASIZM

Rasizm to ideologia, która zakłada wyższość osób o określonym kolorze skóry nad pozostałymi. Rasizm przyjmował różne formy na przestrzeni dziejów, jednak współcześnie, gdy mówimy o rasizmie, mamy na myśli systemowe nadużywanie władzy osób o jasnoskórych wobec osób ciemnoskórych.

Rasizm to dzielenie ludzi na grupy rasowe i przekonanie o tym, że grupy te różnią się od siebie genetycznie (lepsze i gorsze, wyższe i niższe, dominujące i podporządkowane). W XVIII i XIX w. pojawiły się teorie ras ludzkich, które mówiły o tym, że ludzkość dzieli się na trzy rasy: białą (kaukaską), czarną (negroidalną) i żółtą (mongoloidalną). Podział ten był podstawą do ukształtowania się poglądu o „naturalnej” wyższości i niższości ludzi, a w konsekwencji do niewolnictwa, apartheidu i nazizmu.

Kolor skóry jest potocznie nazywany „rasą”. Jednak w formie dosłownej powinna się tego słowa unikać. W latach 70. XX w. naukowcy dowiedli, że kolor skóry nie jest kategorią determinującą nasze pozostałe geny. Nie ma czegoś takiego jak rasa biologiczna. Kolor skóry jest cechą wyglądu, podobną do

wielu innych, takich jak kolor włosów i oczu czy wzrost, dlatego nie powinniśmy kategoryzować według niej ludzi.

W naukach społecznych używa się natomiast tego słowa w cudzysłowie („rasa”) jako odwołania do koloru skóry jako podłoża cech kulturowo-społecznych. Unikanie posługiwania się kategorią rasy nie powinno zatem oznaczać zaprzeczania, że istnieją osoby o różnym kolorze skóry, ale jest wyrazem tego, że kolor skóry nie determinuje innych cech, takich jak inteligencja.

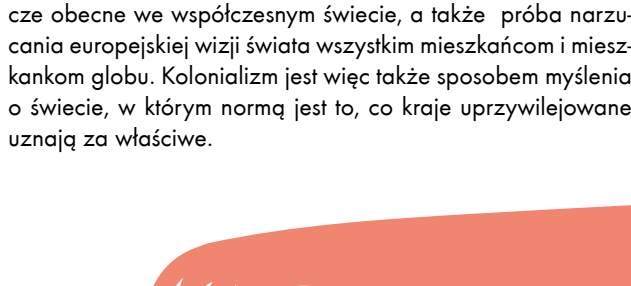

Przemoc fizyczna i słowna to najbardziej widoczne i skrajne formy rasizmu, ale to nie pełen obraz - inne przejawy rasizmu to na przykład nierówność w rynku pracy lub agresja służb państwowych wobec społeczności czarnoskórych.

Czy istnieje rasizm wobec białych?

Rasizm, jak każda forma dyskryminacji, związany jest z posiadaniem władzy. Dlatego tylko w przypadku osób uprzywilejowanych mówimy o rasizmie. Nie ma czegoś takiego jak rasizm wobec osób białych, co nie znaczy, że osoby o jasnym kolorze skóry nie mogą doświadczać uprzedzeń i dyskryminacji. Odbywa się to jednak na poziomie jednostkowym, a nie strukturalnym. Choć istnieje wiele systemów dyskryminacji, rasizm jest szczególnie ważny z punktu widzenia edukacji globalnej. To ideologia, na której zbudowany jest współczesny globalny system niesprawiedliwości gospodarczo-politycznej.

Jako pogłębienie tematu warto obejrzeć film „Niebieskocy”, który przedstawia przebieg doświadczenia, jakie przeprawiła w 1995 roku Jane Elliott w USA. Ludzie o niebieskich oczach zostali do celów badania uznani za grupę „mniej inteligentną i mniej wartościową”. Film w sposób nacoczny pokazuje mechanizmy dyskryminacji i zjawiska, z jakimi zmaga się wiele osób czarnoskórych w społecznościach globalnej Północy.

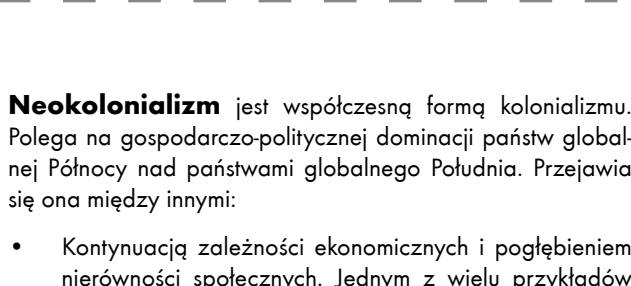
KOLONIALIZM I NEOKOLONIALIZM

Kolonializm to opresyjny sposób działania państwa lub państw, w jaki chcą one przejąć kontrolę nad danym terytorium (najczęściej zamorskim), wprowadzając różne formy eksploatacji zasobów ludzkich (nie wolności) i materialnych (grabież surowców). Celem procesów kolonizacyjnych było poszerzenie strefy wpływów na świecie oraz wzbogacenie się. W okresie kolonializmu narzucał kulturę i administrację europejską krajom skolonizowanym (np. różnorodne grupy etniczne w Afryce arbitralnie połączono w państwa oddzielone od siebie liniami podziałów).

Choć kolonie istniały od starożytności, gdy mówimy obecnie o kolonializmie, mamy na myśli proces zapoczątkowany w „epoce odkryć geograficznych” (patrz: europocentryzm). W konsekwencji tych działań, na przełomie XIX i XX w., rozległe terytoria Afryki, Azji, Ameryki prawie w całości zostały podzielone i podporządkowane kilku państwom europejskim. Utworzono ogromne imperia kolonialne zajmujące około 55% powierzchni Ziemi. Mieszkało w nich około 35% ogółu ówczesnej ludności świata.*

* W. Malendowski, Cz. Majewicz, Stosunki międzynarodowe, Wrocław 2004

Kolonializm nie był wyłącznie procesem historycznym i nie skończył się wraz z odzyskaniem niepodległości przez państwa skolonizowane. Negatywne konsekwencje kolonializmu to przede wszystkim nierówności społeczne i gospodarcze obecne we współczesnym świecie, a także próba narzucania europejskiej wizji świata wszystkim mieszkańcom i mieszkańcom globalnej Północy jest więc także sposobem myślenia o świecie, w którym normą jest to, co kraje uprzywilejowane uznają za właściwe.

Choć kolonie istniały od starożytności, gdy mówimy obecnie o kolonializmie, mamy na myśli proces zapoczątkowany w „epoce odkryć geograficznych” (patrz: europocentryzm). W konsekwencji tych działań, na przełomie XIX i XX w., rozległe terytoria Afryki, Azji, Ameryki prawie w całości zostały podzielone i podporządkowane kilku państwom europejskim. Utworzono ogromne imperia kolonialne zajmujące około 55% powierzchni Ziemi. Mieszkało w nich około 35% ogółu ówczesnej ludności świata.*

* W. Malendowski, Cz. Majewicz, Stosunki międzynarodowe, Wrocław 2004

Neokolonializm jest współczesną formą kolonializmu. Polega na gospodarczo-politycznej dominacji państw globalnej Północy nad państwami globalnego Południa. Przejawia się ona między innymi:

- Kontynuacją zależności ekonomicznych i pogłębianiem nierówności społecznych. Jednym z wielu przykładów jest sytuacja w Nigerii, gdzie niesprawiedliwe zarządza się dochodami z wydobycia surowców naturalnych (ropy naftowej i gazu). Zyski z zasobów naturalnych i przemysłową w Nigerii nie tylko nie czerpie korzyści materialnych, ale zmaga się także ze zniszczonym i zanieczyszczonym środowiskiem. Innym przykładem zależności neokolonialnej jest załadowanie wielu krajów afrykańskich w Banku Światowym.
- Zmianami społeczno-kulturowymi. Narzucenie języków europejskich (angielski, francuski, portugalski) jako urzędowych, narzucenie tradycji i religii europejskich kosztem kultur etnicznych obecnych w krajach kolonizowanych od tysięcy lat, zepchnięcie kultur i wiedzy o tradycji społeczności kolonizowanych na margines kultury dominującej.

EUROPOCENTRYZM I POSTKOLONIALIZM

Europocentryzm – postawa polegająca na ocenianiu innych kultur, rozwiązań wyłącznie z europejskiego punktu widzenia i uznawanie europejskich wartości europejskich jako normę. Przykładem może być uznanie działań Kolumba jako odkrywcę Ameryki, podczas gdy z perspektywy rdzennych mieszkańców Ameryki Kolumb był najeźdźcą. Analogicznie coś, co my nazywamy „epoką odkryć geograficznych”, z perspektywy innych kontynentów można by nazwać epoką grabieży i terroru.

Przykładem systemu myślenia, który kraje kolonizatorskie narzuciły społecznościom skolonizowanym, jest odwołanie się do XIX-wiecznego wiktoriańskiego systemu wartości homofobia. Przed procesem kolonizacyjnym w wielu częściach świata odmiennie orientację i identyfikację seksualną były akceptowane. Dopiero rządy kolonialne i narzucona na grupy kulturowe chrześcijańska moralność wprowadziły własne, wywodzące się ze średniowiecznych praw, spożycie na ten temat. Homoseksualizm zaczął w epoce kolonialnej być uznawany za syndrom zakażenia i prymitywizm, czego konsekwencją było wprowadzenie surowych kar prawnych za stosunki i zachowania nieheteroseksualne. Ich współczesna kryminalizacja w wielu krajach afrykańskich, m.in. w Sudanie, Ugandzie, czy Kenii, często często postrzegamy jako zafałszowanie, jest pozostałością po kolonializmie.

„Kolonializm narzucił swoją kontrolę nad społeczną produkcją dóbr poprzez podbój militarny i później: polityczną dyktaturę. Jednak najważniejszym obszarem jego podboju był umysłowy wszechświat kolonizowanych, kontrola poprzez kulturę nad tym, jak ludzie postrzegają siebie samych i swoje związki ze światem. Ekonomiczna lub polityczna kontrola nigdy nie może być efektywna bez kontroli nad umysłami. Kontrolować ludzką kulturę znaczy kontrolować narzędzie, za pomocą których człowiek określa się wobec innych.”

Ngugi wa Thiong'o

„Dopóki lwy nie będą miały własnych historyków, historia polowań będzie gloryfikowała myśliwych.”

Przysłowie Igbo, Nigeria

POMOC HUMANITARNIA I ROZWOJOWA

Pomoc humanitarna potrzebna jest wtedy, gdy trzeba ratować życie i zdrowie ludzkie zagrożone w wyniku kryzysów humanitarnych. Kryzysy te są albo następstwem katastrof naturalnych, albo działalności człowieka (np. konfliktów zbrojnych, katastrof technologicznych).

Pomoc humanitarna ma na celu:

- zaspokojenie natychmiastowych potrzeb ludności, np. dostarczenie pomocy medycznej, wody, żywności, schronienia, zapewnienie odpowiednich warunków sanitarnych, opieki psychologicznej, ochrona praw poszkodowanych.
- przywrócenie kluczowej infrastruktury zniszczonej podczas kryzysu humanitarnego (odbudowa domów, dróg, szpitali, zakładów pracy, przywrócenie łączności).

Pomoc humanitarna udzielana jest w oparciu o zasady: bezstronności, neutralności i niezależności oraz przede wszystkim zgodnie z naczelną zasadą humanitaryzmu, która mówi, że żadne naruszenie ludzkiej godności nie powinno pozostać bez reakcji. Pomoc humanitarna udzielana jest zawsze cywilom - nie powinna być wiązana z działaniami wojennymi.

Pomoc rozwojowa stawia sobie za cel eliminację ubóstwa i trwałe rozszerzenie możliwości życiowych ludzi. O ile pomoc humanitarna koncentruje się na ratowaniu życia i zdrowia ofiar kryzysów humanitarnych, o tyle pomoc rozwojowa ma pomóc ludziom ubogim w uporaniu się z długotrwałymi problemami związanymi z ubóstwem materialnym, takimi jak: brak ochrony zdrowia, brak edukacji, brak dostępu do wody czy stopniowe, ale wyraźne niekorzystne zmiany klimatyczne wpływające na codzienne życie.

Zarówno pomocy humanitarnej, jak i rozwojowej udzielają wykwalfikowani/e pracownicy/czki - często z kraju, w którym udzielana jest pomoc (zatrudnieni/e przez organizacje lokalne i międzynarodowe).

POMOC HUMANITARNIA

- Odbudowa zniszczonej podczas tsunami szkoły w celu przywrócenia możliwości edukacji.
- Budowa szpitala polowego w celu zapewnienia pomocy medycznej ofiarom kryzysu, np. w obozie dla uchodźców/czyń.
- Dostarczenie wody cywilom na trzęsieniu ziemi w celu zapewnienia dostępu do wody.

POMOC ROZWOJOWA

- Budowa nowej szkoły w celu polepszenia warunków edukacji i zwiększenia stopnia alfabetyzacji.
- Budowa szpitala w celu polepszenia poziomu ochrony zdrowia i zmniejszenia śmiertelności podczas porodów.
- Budowa studni w celu polepszenia dostępu do wody oraz szkolenia mechaników/czek lub promotorów/ek higieny.

Początki edukacji globalnej to działania związane z pomocą humanitarną i rozwojową. Kraje, które angażują się w działania poza swoimi granicami, uznają, że muszą tłumaczyć swoim obywatelom/kom, że taka pomoc jest potrzebna i konieczna. Rabyły to w ramach edukacji rozwojowej, która później przekształciła się w edukację globalną. I choć zakres edukacji globalnej znacznie się rozszerzył, edukacja globalna i pomoc są ze sobą nierozdzielnie powiązane.

W efekcie zajęć z edukacji globalnej często organizowane są zbiórki finansowe na rzecz organizacji pomocowych. Warto jednak pamiętać, że pomoc to także szerzenie informacji i zwiększenie świadomości o sytuacji na świecie. Za realizację celów edukacji globalnej w Polsce, podobnie jak za pomoc humanitarną i rozwojową, odpowiada Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Warto pamiętać, że również ten podział nie jest doskonały. Każdy podział świata na dwie części jest umowny, generalizujący i niejednoznaczny. Kraje na świecie są zbyt różnorodne, aby wrzucać je do dwóch opozycyjnych kategorii. Znajdziemy w obszarze globalnego Południa regiony o wysokim wskaźniku rozwoju, na Północy takie, które nie są wysoko rozwinięte (np. dyskusyjne jest zakwalifikowanie Indii, Chin lub Brazylii do jednej z tych kategorii). W obu tych obszarach znajdujemy też ludzi bardzo bogatych i biednych.

Abym uniknąć nieprecyzyjnego opisu części świata, można dokładnie określić grupę krajów, o których mówimy.

GLOBALNA PÓŁNOC I GLOBALNE POŁUDNIE

Od zawsze ludzie starają się podzielić świat według kategorii. W Europie w przeszłości, posługiwaliśmy się określeniami Stary Świat (Europa) i Nowy Świat (kolonie). W czasach zimnej wojny powszechnie były określenia Pierwszy Świat – kraje kapitalistyczne, Drugi Świat – kraje komunistyczne i Trzeci Świat, czyli reszta krajów – kraje komunistyczne i brakiem rozwoju). Wciąż można się spotkać z określeniem Trzeci Świat, jednak jest to podział przestarzały i zupełnie nie oddający dzisiejszej sytuacji globalnej oraz hierarchizujący (a tym samym wykluczający, że jedne państwa są bardziej wartościowe niż inne).

Innym archaizmem, ale wciąż często używanym określeniem jest podział na kraje rozwinięte i rozwijające się. Podział ten jest problematyczny nie tylko z powodu negatywnego nacechowania określenia krajów jako „rozwijające się” w opozycji do tych, które „już się rozwinęły”. Podłożem dla tego podziału jest założenie istnienia chronologicznego, stopniowego i uniwersalnego procesu, w którym kolejne szczeble są bardziej rozwinięte i przez to lepsze od poprzednich, a celem wszystkich społeczeństw jest upodobnienie się do tych „rozwiniętych”, czyli zachodnich.

Obecnie 75 proc. ludności świata żyje w państwach, które określamy jako średnio zamożne.

Abym uniknąć powyższych określeń, w 1980 r. Willy Brandt zaproponował terminy globalnej Północy i Północy. Podział ten jest obecnie powszechnie używany w edukacji globalnej. Kraje globalnej Północy to kraje o wysokim wskaźniku rozwoju gospodarczo-społecznego. Nazywa się je tak, bo większość

z nich znajduje się na północy świata (poza Australią i Nową Zelandią). Kraje globalnego Południa stanowią większość świata, zarówno pod względem liczby ludzi, jak i powierzchni. Mają one często gorszą sytuację gospodarczą (choć podobnie jak kraje Północy rozwijają się szybko pod względem ekonomicznym), ale są bardziej zróżnicowane kulturowo niż kraje globalnej Północy, które są w znacznej mierze zdominowane przez popularną kulturę angloską.

Zmiana na globalną Północ i globalne Południe przenosi akcent z rozwoju i europocentrycznej wizji świata na geopolityczne relacje władzy. Słowa te nie mają charakteru hierarchicznego, są bardziej neutralne. Są to umowne nazwy obszarów świata (dlatego piszemy je wielką literą - globalna Północ i globalne Południe, inaczej niż kierunki geograficzne), których głównym kryterium podziału jest wysokość PKB. Ważnym elementem edukacji globalnej jest zrozumienie historyczno-politycznych uwarunkowań, które sprawiają, że niektóre państwa są bardziej uprzywilejowane od innych (kolonializm, neokolonializm) i podkreślenie, że mieszkańcy/anki krajów bogatych nie są pod żadnym względem „lepsi” od ludzi w państwach borykających się z biedą.

Warto pamiętać, że również ten podział nie jest doskonały. Każdy podział świata na dwie części jest umowny, generalizujący i niejednoznaczny. Kraje na świecie są zbyt różnorodne, aby wrzucać je do dwóch opozycyjnych kategorii. Znajdziemy w obszarze globalnego Południa regiony o wysokim wskaźniku rozwoju, na Północy takie, które nie są wysoko rozwinięte (np. dyskusyjne jest zakwalifikowanie Indii, Chin lub Brazylii do jednej z tych kategorii). W obu tych obszarach znajdujemy też ludzi bardzo bogatych i biednych.

Abym uniknąć nieprecyzyjnego opisu części świata, można dokładnie określić grupę krajów, o których mówimy.

GLOBALNA PÓŁNOC I GLOBALNE POŁUDNIE

Od zawsze ludzie starają się podzielić świat według kategorii. W Europie w przeszłości, posługiwaliśmy się określeniami Stary Świat (Europa) i Nowy Świat (kolonie). W czasach zimnej wojny powszechnie były określenia Pierwszy Świat – kraje kapitalistyczne, Drugi Świat – kraje komunistyczne i Trzeci Świat, czyli reszta krajów – kraje komunistyczne i brakiem rozwoju). Wciąż można się spotkać z określeniem Trzeci Świat, jednak jest to podział przestarzały i zupełnie nie oddający dzisiejszej sytuacji globalnej oraz hierarchizujący (a tym samym wykluczający, że jedne państwa są bardziej wartościowe niż inne).

Innym archaizmem, ale wciąż często używanym określeniem jest podział na kraje rozwinięte i rozwijające się. Podział ten jest problematyczny nie tylko z powodu negatywnego nacechowania określenia krajów jako „rozwijające się” w opozycji do tych, które „już się rozwinęły”. Podłożem dla tego podziału jest założenie istnienia chronologicznego, stopniowego i uniwersalnego procesu, w którym kolejne szczeble są bardziej rozwinięte i przez to lepsze od poprzednich, a celem wszystkich społeczeństw jest upodobnienie się do tych „rozwiniętych”, czyli zachodnich.

Obecnie 75 proc. ludności świata żyje w państwach, które określamy jako średnio zamożne.

Abym uniknąć powyższych określeń, w 1980 r. Willy Brandt zaproponował terminy globalnej Północy i Północy. Podział ten jest obecnie powszechnie używany w edukacji globalnej. Kraje globalnej Północy to kraje o wysokim wskaźniku rozwoju gospodarczo-społecznego. Nazywa się je tak, bo większość

z nich znajduje się na północy świata (poza Australią i Nową Zelandią). Kraje globalnego Południa stanowią większość świata, zarówno pod względem liczby ludzi, jak i powierzchni. Mają one często gorszą sytuację gospodarczą (choć podobnie jak kraje Północy rozwijają się szybko pod względem ekonomicznym), ale są bardziej zróżnicowane kulturowo niż kraje globalnej Północy, które są w znacznej mierze zdominowane przez popularną kulturę angloską.

Zmiana na globalną Północ i globalne Południe przenosi akcent z rozwoju i europocentrycznej wizji świata na geopolityczne relacje władzy. Słowa te nie mają charakteru hierarchicznego, są bardziej neutralne. Są to umowne nazwy obszarów świata (dlatego piszemy je wielką literą - globalna Północ i globalne Południe, inaczej niż kierunki geograficzne), których głównym kryterium podziału jest wysokość PKB. Ważnym elementem edukacji globalnej jest zrozumienie historyczno-politycznych uwarunkowań, które sprawiają, że niektóre państwa są bardziej uprzywilejowane od innych (kolonializm, neokolonializm) i podkreślenie, że mieszkańcy/anki krajów bogatych nie są pod żadnym względem „lepsi” od ludzi w państwach borykających się z biedą.

Warto pamiętać, że również ten podział nie jest doskonały. Każdy podział świata na dwie części jest umowny, generalizujący i niejednoznaczny. Kraje na świecie są zbyt różnorodne, aby wrzucać je do dwóch opozycyjnych kategorii. Znajdziemy w obszarze globalnego Południa regiony o wysokim wskaźniku rozwoju, na Północy takie, które nie są wysoko rozwinięte (np. dyskusyjne jest zakwalifikowanie Indii, Chin lub Brazylii do jednej z tych kategorii). W obu tych obszarach znajdujemy też ludzi bardzo bogatych i biednych.

Abym uniknąć nieprecyzyjnego opisu części świata, można dokładnie określić grupę krajów, o których mówimy.

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Inne funkcjonujące terminy: większość świata, najmniej rozwinięte kraje, centrum/periferia, kraje dominujące/kraje podporządkowane, kraje uprzywilejowane/kraje nieuprzywilejowane.

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na myśli 15 krajów wykorzystujących technologię w niewielkim stopniu, możemy powiedzieć o nich właśnie tak, zamiast globalne Południe (są kraje globalnego Południa, które w dużym stopniu wykorzystują technologię).

Jeśli na przykład odnosimy się do dawnych europejskich mocarstw kolonialnych, lepiej powieść to wprost, a nie używać terminu globalna Północ (nie wszystkie kraje globalnej Północy były imperiami kolonialnymi). Jeśli mamy na my